

Inhoud

Inleiding: een gouden voetspoor...	7
Mangalasutta	11
Garbha	15
1. Het universum	17
2. De Boeddha en de Boeddha's	22
3. Vroegere levens, de jataka's	25
4. De koning	36
Carya	45
5. Lumbini	47
6. Kapilavastu	55
7. Mahabodhi	67
8. Sarnath	87
9. Upaya, 'skilful means'	126
10. Kushinagara, het parinirvana van de Boeddha	147
Dhatu	167
11. Dharmadhatu: de relieken	169
12. Dharmadhatu: navolging van de Boeddha, de ideale koning	180
13. Dharmadhatu: Rajageha, de woorden van de Boeddha verzameld	192
14. Dharmadhatu: 84.000 meditaties	190
15. Dharmadhatu: levensverhalen en het leven van de Boeddha	207
16. Dharmadhatu: de woorden van de Boeddha	237
17. Een visioen van het paradijs	251
18. 'Embodiment'	260
19. Epiloog: Maitreya	269
Literatuur	272

Inleiding: een gouden voetspoor...

Centraal in iedere school van het boeddhisme staat naar mijn idee de spirituele carrière van de Boeddha. De Boeddha is het belichaamde ideaal, het meest volledige paradigma dat een boeddhist altijd zal proberen hoe dan ook na te leven. Dit is alleen al aan te treffen in de zo vaak gekozen formulering: ‘Een wijs wezen kiest de midden weg’, omdat men door de keuze voor het midden het pad van de Boeddha gaat. Hij koos het midden tussen de extremen die zich in zijn leven voordeden, tussen de extreme sensualiteit van het paleis van zijn jeugd en de weg van de zware ascese voor hij tot het redelijk alternatief kwam: het middenpad dat extremen vermijdt.

Deze studie bestaat uit drie delen: ‘voorgeschiedenis’, ‘handelingen’ en ‘na de handelingen’. Het eerste deel is Garbha genaamd. ‘Garbha’ betekent in het Sanskrit , ‘embryo’, ‘kern’, ‘baarmoeder’. In het Garbha deel wordt de voorgeschiedenis behandeld die leidde tot de geboorte van Siddhartha Gautama, ook Shakyamuni geheten, de ‘wijze uit de Shakya clan’. Dit is de ‘historische Boeddha’, de Boeddha die normaal gesproken als de stichter van het boeddhisme wordt beschouwd en geleefd zou hebben in de zesde of vijfde eeuw voor Christus. Binnen het boeddhisme van Azië deelt vrijwel niemand dat standpunt, de Boeddha ‘herontdekte’ hoogstens wat veel Boeddha’s voor hem al hadden ontdekt. Daarmee is hij in Azië geen ‘stichter’ van de dharma, hij is bijna eerder een illustratie ervan, hij is de ideale belichaming ervan. Wie de Boeddha ziet, ziet de dharma. Zijn levenswandel impliceerde dat hij de dharma ontdekte, of misschien liever nog dat de dharma zich door hem kenbaar maakte. De spirituele carrière van de Boeddha bestaat echter niet alleen uit zijn leven waarin hij de verlichting bereikt, zijn carrière bestaat uit miljoenen levens, die ieder voor zich de werking van karma en van de dharma tonen. Wat hij zei, wat hij deed, wat hij beoefende is een illustratie van hoe de wereld zich aan de wezens voordoet, aan de entiteiten die zichzelf als lijdende wezens in het universum ervaren. Het is een illustratie van hoe een van deze wezens tot de ultieme ervaring komt.

Binnen Garbha wordt allereerst besproken wat de Boeddha zelf verklaarde ten aanzien van het ontstaan van de wereld, een onderwerp waar hij liever over zweeg; vervolgens komt de positie van het verlichte wezen zelf hierbij naar voren en ook hoe het verlichte wezen niet uniek is, maar onderdeel uitmaakt van een veel groter geheel, er zijn series van verlichte Boeddha's, die stuk voor stuk elkaar navolgen. Een Boeddha is uniek in een tijdsgewricht, maar niet in het kader van het bestaan van het universum. Er is een hele serie van daden, gedachten en woorden die uiteindelijk resulteerde in een geboorte van een wezen dat de ultieme ervaring zou gaan bereiken. De omstandigheden op aarde waren hiertoe dan wel optimaal, door toedoen van een ideale regering van een koning die de aarde perfectioneerde.

Het tweede gedeelte heet Caryā, hetgeen in Sanskrit betekent: 'handelingen', 'gedrag'. Dit deel behandelt een paar momenten uit het ideale leven van de Boeddha Siddhartha Gautama, zijn geboorte, jeugd, de verlichting, de prediking van Sarnath, zijn doelgerichte toepassingen van de dharma onderrichtingen en uiteindelijk zijn heengaan in de plaats Kushinara of Kushinagara. Het zijn deze momenten die als de ultieme keuzemomenten gelden in de spirituele loopbaan van een verlicht wezen en daarmee zijn het ultieme momenten voor de geschiedenis van het boeddhisme

Het derde deel heet Dhatu, 'rest', 'wortel', 'element', 'kern' of 'reliëk', in Sanskrit. Dhatu is wat er overblijft als de Boeddha het nirvana is binnengegaan waarmee zijn lijfelijke aanwezigheid ophoudt. Dhatu heeft de vorm van de reliëken, letterlijk de reliëken die zouden zijn overgebleven na de crematie in Kushinara. Dhatu is ook aanwezig in de parallel tussen de persoon van de Boeddha en de ideale koning. Dhatu is verder aanwezig in het voorgeleefde gedrag van de Boeddha en van de wezens die in zijn verlengde liggen, de ideale monniken en Arhats en de andere boeddhistische heiligen waarmee boeddhisten in de loop der eeuwen identificatie hebben gezocht en nog steeds zoeken. Er zijn de woorden die de Boeddha zou hebben gesproken, er is zijn ideale gedrag en er zijn de meditatiepraktijken. Deze zijn allemaal dhatu's, in de eerste plaats omdat ze 'resten' belichamen van wat de Boeddha deed, ze zijn resten van wat hij illustreerde. In de tweede plaats zijn dit de 'zaden', de 'kernen' die in een individu worden geplaatst om hem of

haar vervolgens tot de ultieme ervaring van de verlichting te brengen, ook al zou dat pas eeuwen later zich kunnen voltrekken. Daarmee zijn de dhatu's de kleinste elementen die later tot grote bloei kunnen komen of tot grote bloei kunnen aanzetten. Ze zijn daarmee de kleinste delen die ingezet kunnen worden tegen de alsmaar voortstromende samsara, de wereld waarin we leven.

De dhatu's belichamen daarmee bij uitstek de navolging van de Boeddha, het gaan van zijn voetsporen. Door het plaatsnemen van de dhatu in de persoon van Maitreya zet de Boeddha een volgend wezen aan tot het bereiken van de ultieme ervaring. Op deze manier is er altijd hoop op een volgend verlicht wezen in de toekomst, er zal een nieuwe Boeddha ontstaan.

In deze studie is een keuze gemaakt, niet alle scholen van het boeddhisme komen even uitgebreid aan de orde. Het is dan ook geen inleiding in het boeddhisme. Dit zou in dit kader niet mogelijk zijn geweest. Troostend hierbij is misschien de gedachte dat iedere dharma een upaya is, een onderrichting aangepast aan een tijdsgewricht, aan een groep leerlingen of aan een individu. Boeddha's en Bodhisattva's hebben een vermogen de dharma in ieder context aan te passen, het is een onderdeel van hun unieke ervaring, van hun unieke wijsheid en mededogen naar alle wezens toe. Bovendien kent de dharma zoveel vormen dat onder godsdienstwetenschappers inmiddels de vraag naar voren is gekomen of de boeddhistische traditie geen onrecht wordt gedaan als men spreekt over het 'boeddhisme'. Is het niet veel terechter te spreken over 'boeddhismes', over 'boeddhistische religies', 'boeddhistische filosofieën' en 'boeddhistische levenshoudingen'?

Ik verwijs in deze studie naar allerlei teksten en vertalingen. Met name verwijs ik vaak naar de Saundarananda, een tekst van de dichter Ashvaghosha die leefde rond de tweede eeuw na Christus. Ik heb deze tekst in het verleden in zijn geheel vertaald en deze is verschenen in 2007 bij uitgeverij Asoka onder de titel: *Nanda de mooiste, Ashvaghosha's Saundarananda*. Het gaat hier om een literaire bewerking van het levensverhaal van Nanda, de halfbroer van de Boeddha.

Ik ben niet helemaal consequent geweest in het hanteren van Pali termen en Sanskrit termen. Ik heb een voorkeur voor de Sanskrit termen omdat deze inmiddels iets gebruikelijker zijn in de literatuur in westerse talen, maar ik gebruik in deze studie de spelling dukkha in plaats van Sanskrit dukkha, simpelweg omdat de term dukkha inmiddels veelvuldig wordt gebruikt in Nederlandstalige literatuur over het boeddhisme. In de meeste gevallen geef ik de spelling van zowel Sanskrit en Pali als ik een term voor de eerste keer gebruik. De illustraties heb ik getekend gedurende voorjaarsnachten in 2010.

Ik wil het Titus Brandsma Instituut in Nijmegen bedanken voor de mij geboden gelegenheid de mystieke week van 2010 in te vullen met boeddhistische thematiek. Dit gaf mij de kans de Boeddha met een grote groep geïnteresseerden na te volgen in de vorm van deze dromen van een witte olifant.

Paul van der Velde
31 mei 2010

Mangalasutta

De betekenis van het woord ‘mangala’ (geluk) is overwogen door goden en mensen, twaalf jaar lang. Echter de betekenis ervan konden ze maar niet achterhalen. Vandaar deze rede over de tweeëndertig soorten geluk, die alle kwaad verjaagt en door de hoogste god onder de goden [de Boeddha] is onderricht tot heil van de gehele wereld. Laten we die reciteren!

Zo heb ik gehoord:

‘Een keer verbleef de Verhevene in Shravasti in het Jetavana park van Anathapindada. Toen kwam een godheid, wiens luister het hele Jetavana park verlichtte laat in de nacht naar de Verhevene. Hij begroette de Verhevene respectvol en ging aan een kant staan. En terwijl hij daar stond richtte hij zich aldus tot de Verhevene met een vers:

‘Vele goden en mensen hebben er al gedacht over geluk. Legt u mij toch uit wat het hoogste geluk zou kunnen zijn’.

De Boeddha sprak:

‘Niet omgaan met dwazen, wel omgaan met wijzen,
de eerbiedwaardigen eren, dit is het hoogste geluk’.

‘Op een gepaste plek verblijven, leven met de verdiensten uit vorige
bestaansvormen,

een diepe doorgronding van zichzelf, dat is het hoogste geluk’.

‘Grote kennis, kundigheden, diep doorleefde discipline (vinaya),
goed gesproken woorden, dat is het hoogste geluk’.

‘De ouders dienen, goede omgang met vrouw en kinderen, aangename,
gepaste werkzaamheden, dat is het hoogste geluk’.

‘Vrijgevigheid, navolgen van de dharma, niet te veel gepieker, werk
dat niet afkeurenswaardig is, dat is het hoogste geluk’.

‘Geen lusten, een afkeer van kwaad, beheersing waar het gaat om
drank, geen lictzinnigheid naar de wetten, dat is het hoogste geluk’.

I. Het universum

‘In die tijd was alles water Vasettha, en duisternis, pikdonkere duisternis. Er was geen zon of maan te bekennen, noch sterrenbeelden noch planeten, noch dag en nacht, noch maanden en halve maanden, noch jaren en seizoenen, noch mannen noch vrouwen: wezens werden gewoon ‘wezens’ genoemd. Toen dan, ooit in het verleden, na verloop van lange tijd, spreidde zich voor die wezens over het water een eetbare aarde uit. Zoals over hete melk, wanneer die afkoelt, een vel ontstaat, evenzo verscheen zij. Ze bezat een mooie kleur, een lekkere geur en een fijne smaak; ze had de kleur van geklaarde of verse boter; ze had de zoete smaak van zuivere, wilde honing’.

Agaññasutta III.86. Dighanikaya, vertaling Jan de Breet en Rob Janssen¹

De Boeddha onderrichtte dat tijd zonder begin is en zonder einde. Tijd bestaat misschien niet los van waarneming van tijd, misschien ook wel. Er zijn oneindige perioden waarin Boeddha’s optreden, er zijn ook oneindige periodes waarin geen Boeddha’s leven. Misschien is dit afhankelijk van de waarnemers van de tijd, misschien ook niet. Hetzelfde geldt voor ruimte. Misschien is ruimte een illusie, misschien niet, maar ruimte bestaat misschien ook wel niet los van wezens die ruimte waarnemen.

Toen de Boeddha ooit werd gevraagd waarom het universum eigenlijk bestaat als het dan toch zo’n plaats van imperfectie en dukkha is zou hij als antwoord hebben gegeven dat dit een verkeerde vraag was. Iemand die deze vraag stelt is als iemand die een pijl in zijn oog heeft en eerst wil weten van wat voor hout de schacht van de pijl is gemaakt, wie de voorouders waren van de persoon die de pijl heeft afgeschoten, van welke vogel de veren aan de schacht afkomstig zijn...

1 *Dighanikaya, de Verzameling van Lange Leerreden* (2001). Vertaald door Jan de Breet en Rob Janssen. p. 589.

De wereld is een ziekte, imperfectie tekent de wereld. Het pad tot genezing kan in het hier en nu worden ingeslagen. Het pad kan echter niet worden gevonden zonder de wereld. Waar het universum vandaan komt is onder deze omstandigheden geen interessante vraag. Als er al een oorzaak is van de processen in het universum dan is het *tr̥sna* (Pali: *tanha*), levensdorst, de oneindige dorst naar oneindige ervaringen. Deze dorst zet de zintuigen van de wezens aan, drijft hen voort van moment tot moment, van de ene imperfecte ervaring naar de andere die ook weer niet voldoet. Steeds weer op zoek naar een ervaring die wel voldoet nemen de wezens uit onwetendheid de toevlucht tot waar hun zintuigen hen naar richten en de levensdorst stuurt hen verder.

Toch is er een wordingsgeschiedenis van het universum in de leringen van de Boeddha te vinden. De Boeddha vertelde ooit het volgende verhaal over de afkomst van het universum. Niet de vraag naar de afkomst van de fenomenen zou de aanleiding zijn geweest voor deze uiteenzetting maar eerder het feit dat twee van zijn leerlingen, *Bharadvaja* en *Vasettha*, van brahmaanse afkomst waren en door de andere brahmanen werden belasterd en uitgescholden nu zij tot leerlingen van de Boeddha waren geworden. De brahmanen zagen zichzelf in de Indiase samenleving als hoog verheven boven alle andere mensen omdat zij uit de mond van *Brahma*, het allereerste wezen zouden zijn voortgekomen. Hun woorden zijn de waarheid, men leefde uiteindelijk in een wereld waarin de kracht van taal zeer hoog werd geacht. Wat brahmanen in hun woorden uitspreken wordt werkelijkheid, zo was het idee. Als zij tijdens een ritueel uitspreken dat *Indra*, de koning van de goden, bij een offer aanwezig is en dat hij als beloning voor de hem aangeboden dranken en spijzen de offerpatroon nu duizend koeien geeft, dan gebeurt dat ook. Gebeurt dat niet dan hebben de brahmanen een fout gemaakt, een woord verkeerd uitgesproken of zo, of ze waren niet helemaal rein op het moment van het ritueel. Omdat ze uit de mond van *Brahma* voortkomen hebben de brahmanen deze macht, zo was een wijdverbreid idee. De Boeddha neemt hiervan afstand en hij houdt zijn leerlingen voor dat alle wezens dezelfde oorsprong hebben en dat hij nog nooit heeft gezien dat brahmanen uit iets anders voortkomen dan ambachtelijk uit de baarmoeder van hun moeder. Zelf zou hij trouwens uit de rechterzijde van zijn moeder zijn geboren, maar aan deze bijzondere geboorte wordt in dit relaas geen aandacht besteed. Het onderstaande

verslag over het ontstaan van het universum is te vinden in de *Agaññasutta* van de *Dighanikaya*².

Er was een tijd dat de wereld verging. Alle wezens werden tot zuiver geestelijke entiteiten in een stralend lichte hemel. Ze zweefden gewichtloos rond, nauwelijks bewust van iets anders dan van hun gemeenschappelijke geestelijke gesteldheid. Na verloop van tijd ontstond de wereld weer en de wezens verdwenen uit de hemel waarin zij tot dan toe als geestelijke entiteiten hadden verbleven. Ze kwamen naar het universum, leefden vanuit hun eigen licht, waren onvoorstelbaar mooi en zweefden nog steeds rond. In deze tijd waren er echter in de wereld waarin zij belandden slechts water en duisternis, zon en maan bestonden nog niet, noch het verschil tussen de seizoenen, er waren geen sterrenbeelden en de verschillen tussen de geslachten bestonden ook niet. Weer later spreidde er zich een eetbare laag uit voor de wezens over de wateren. De kleur van deze laag was prachtig en de smaak heerlijk, boterachtig, als honing.

Een wezen daalde af naar deze laag en proefde ervan. De smaak was werkelijk heerlijk en hij dacht er over na hoe dit toch mogelijk kon zijn. Andere wezens begonnen eveneens van de laag te snoepen. Begeerte ontstond, alle wezens begonnen te eten en met hun handen, die ze inmiddels hadden ontwikkeld, begonnen ze stukken van de substantie af te breken. De straling van de wezens verdween en de zon en de maan namen de straling over. Snel volgden de sterrenbeelden, dag en nacht en de lichte en donkere maandhelften. Maanden werden seizoenen, seizoenen werden jaren. De wereld, het universum was er nu echt weer.

De wezens aten steeds meer en ze kregen steeds meer vorm, steeds meer lichaam, ze kregen besef van mooi en lelijk. De mooie wezens werden ijdel en veroordeelden de andere wezens. Als reactie hierop verdween de eetbare substantie. De wezens treurden hierom en riepen uit begeerte om de heerlijke smaak. Dat doen de wezens nog steeds omdat heerlijk voedsel hen naar die smaak doet terugverlangen.

2 *Dighanikaya, de Verzameling van Lange Leerreden* (2001). Vertaald door Jan de Breet en Rob Janssen. pp. 583-598. De *Agaññasutta* is *sutta* nummer 27 in de *Dighanikaya*.

Toen verscheen er een enorme bobbel op de aarde die op een paddenstoel leek. Ook deze had een heerlijke smaak, weer als boter, als honing. De wezens begonnen van deze bobbel te eten. De wezens kregen nog vastere vorm en ze begonnen weer te beseffen dat sommigen van hen mooi waren en anderen lelijk. Toen verdween de bobbel. Er verscheen een klimplant waar de wezens weer lang van aten tot er weer het besef van verschil kwam tussen mooi en lelijk. De klimplant verdween en de wezens treurden om het verlies. Dat doen ze nog steeds als hen iets wordt aangedaan of hen iets overkomt. Het is de jammerklacht om het uiteindelijke verlies van de klimplant. Toen verscheen de rijst, met korrels zonder kaf. Wat de wezens 's avonds van de rijsthalmen aten was 's ochtends weer aangegroeid. De wezens werden nog stoffelijker, de verschillen tussen man en vrouw ontstonden. Er ontstonden lusten naar elkaar, sommige wezens gooiden stof en mest naar anderen als ze zagen dat die zich aan elkaar vergrepen. Dit zou de oorsprong zijn van een gebruik dat sommige mensen nu nog steeds mest of as of stof naar een bruid gooien die wordt weggevoerd uit het huis van haar ouders. De wezens begonnen huizen te bouwen om hun immorele erotische praktijken voor elkaar te verbergen.

Eén wezen kwam op het idee om niet voor één maaltijd, maar voor twee maaltijden rijst te halen. Vervolgens begonnen de wezens die steeds meer op mensen leken voorraden aan te leggen voor vele dagen. De rijst ontwikkelde kaf om de korrels en groeide nu ook niet meer spontaan aan.

De wezens treurden en herinnerden zich hun verleden, hoe ze ooit lichtend en stralend waren geweest, hoe de zoete stof was verschenen en daarna de uitstulping en de klimplant. Ze herinnerden zich ook hoe de rijst kaf had gekregen en niet meer spontaan aangroeide. De rijst groeide nu in bosjes bijeen en je kon zien waar er geoogst was. De mensen besloten de velden te verdelen, er omheiningen omheen te plaatsen en ze aan de mensen toe te wijzen. Dat ging weer een tijd goed totdat een mens zich een stuk land toeëigende dat niet aan hem was toegewezen. De anderen werden boos en scholden hem uit en zeiden dat hij het nooit meer mocht doen. Maar het gebeurde weer. De wezens kwamen bijeen en besloten een wezen aan te wijzen, de beste, de mooiste, de vriendelijkste om toe te zien op dit soort processen. Hij kreeg de titel